Materiallar to’plami · Conference Proceedings

TIL, TARJIMA VA TA’LIM: GLOBAL KOMMUNIKATSIYA VA RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA YANGI YONDASHUVLAR

03 October 2026

UDK 811.111

ZAMONAVIY LINGVISTIKA VA GLOBAL KOMMUNIKATSIYA

# ROMAN-GERMAN TILLAR OILASI, BU GURUHGA KIRUVCHI TILLARNING O‘ZARO O‘XSHASH VA FARQLI JIHATLARI

Adham Musurmonovich Berdimurodov*

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti*

✉ adham1nur@gmail.com

**ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada roman-german tillari tushunchasi, ushbu tillarning hind-yevropa tillar oilasidagi o‘rni, roman va german tillarining kelib chiqishi, o‘zaro o‘xshash hamda farqli jihatlari tahlil qilinadi. Ilmiy tasnif nuqtayi nazaridan roman va german tillari alohida-alohida tarmoqlar bo‘lib, ikkalasi ham hind-yevropa tillar oilasiga mansubdir. Roman tillari asosan lotin tili asosida shakllangan bo‘lsa, german tillari qadimgi german qabilalari tillari asosida rivojlangan. Maqolada ingliz, nemis, niderland, shved, fransuz, italyan, ispan, portugal va rumin tillari misolida fonetik, grammatik, leksik va tarixiy o‘xshashlik hamda farqlar yoritiladi.

**Kalit so‘zlar**

roman tillari, german tillari, hind-yevropa tillari, ingliz tili, nemis tili, fransuz tili, lotin tili, grammatik tizim, fonetika, leksika.

DOI: 10.5281/zenodo.23278341

## Kirish

Dunyo tillari kelib chiqishi, tuzilishi va tarixiy rivojlanishiga ko‘ra turli oilalar va guruhlarga bo‘linadi. Shulardan eng keng tarqalganlaridan biri hind-yevropa tillar oilasidir. Bu oilaga Yevropa va Osiyoning ko‘plab tillari kiradi. Hind-yevropa tillari oilasi tarkibida roman, german, slavyan, hind-oriy, eroniy, kelt, boltiq va boshqa tarmoqlar mavjud.

“Roman-german tillari” atamasi ko‘pincha roman va german tillari umumiy holda nazarda tutilganda ishlatiladi. Biroq ilmiy jihatdan roman tillari va german tillari bitta kichik guruh emas, balki hind-yevropa tillar oilasining ikki alohida tarmog‘i hisoblanadi. Ular umumiy qadimgi hind-yevropa ildizlariga ega bo‘lsa-da, tarixiy taraqqiyot davomida turli yo‘nalishda rivojlangan.

Roman tillari qadimgi lotin tili asosida shakllangan. Ular orasida fransuz, italyan, ispan, portugal, rumin va katalan tillari alohida o‘rin tutadi. German tillari esa qadimgi german qabilalari tillaridan kelib chiqqan bo‘lib, ingliz, nemis, niderland, shved, norveg, dan, island va boshqa tillarni o‘z ichiga oladi.

Roman va german tillarini qiyosiy o‘rganish tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega. Chunki bu tillar Yevropa sivilizatsiyasi, madaniyati, adabiyoti, ilm-fani, diplomatiyasi va xalqaro aloqalarida katta rol o‘ynagan. Bugungi kunda ingliz, fransuz, ispan, nemis va portugal tillari dunyoda keng tarqalgan xalqaro tillar qatoriga kiradi.

### Roman tillarining shakllanishi

Roman tillari qadimgi Rim imperiyasi davrida keng tarqalgan xalq lotin tili asosida shakllangan. Rim imperiyasi kengayishi natijasida lotin tili Italiya hududidan tashqariga chiqib, Galliya, Iberiya yarimoroli, Bolqon va boshqa hududlarda qo‘llanila boshlagan. Vaqt o‘tishi bilan turli hududlarda so‘zlashilgan xalq lotin tili mahalliy tillar ta’sirida o‘zgarib, mustaqil roman tillariga aylangan.

Masalan, Galliya hududida lotin tili mahalliy kelt tillari va keyinchalik german tillari ta’sirida rivojlanib, fransuz tilining shakllanishiga asos bo‘lgan. Iberiya yarimorolida lotin tili ispan va portugal tillarining paydo bo‘lishiga zamin yaratgan. Italiya hududida esa italyan tili lotin tiliga eng yaqin roman tillaridan biri sifatida shakllangan. Rumin tili esa Sharqiy Yevropa hududida lotin tili asosida, slavyan va boshqa tillar ta’siri ostida rivojlangan.

Roman tillari uchun umumiy xususiyatlardan biri ularning lotin tilidan kelib chiqqan katta leksik qatlamga ega ekanidir. Masalan, fransuz, italyan, ispan va portugal tillarida ko‘plab so‘zlar lotin ildizlariga borib taqaladi. Shuningdek, roman tillarida otlarning jins kategoriyasi, fe’l zamonlarining rivojlangan tizimi va artikllarning mavjudligi muhim grammatik belgilar sifatida namoyon bo‘ladi.

**German tillarining shakllanishi**

German tillari qadimgi german qabilalari tillari asosida shakllangan. German qabilalari qadimda Shimoliy va Markaziy Yevropa hududlarida yashagan. Ularning tillari vaqt o‘tishi bilan uch asosiy tarmoqqa ajralgan: shimoliy german tillari, g‘arbiy german tillari va sharqiy german tillari.

Shimoliy german tillariga shved, norveg, dan, island va farer tillari kiradi. G‘arbiy german tillariga ingliz, nemis, niderland, friz va afrikaans tillari mansub. Sharqiy german tillarining eng mashhuri got tili bo‘lgan, biroq bu tarmoq hozirgi kunda jonli tillar sifatida saqlanib qolmagan.

German tillarining muhim tarixiy belgilaridan biri Grimm qonuni deb ataluvchi fonetik o‘zgarishdir. Ushbu hodisa qadimgi hind-yevropa undosh tovushlarining german tillarida o‘zgarishini tushuntiradi. Bundan tashqari, nemis tilida yuqori nemis undosh siljishi deb ataladigan yana bir fonetik jarayon yuz bergan bo‘lib, u nemis tilini ingliz va niderland tillaridan farqlantirgan.

German tillarida kuchli va kuchsiz fe’llar tizimi, urg‘uning odatda so‘z boshiga yaqin tushishi, murakkab so‘z yasash imkoniyati va ayrim tillarda kelishik tizimining saqlanishi kabi xususiyatlar mavjud. Nemis tilida kelishik kategoriyasi nisbatan yaxshi saqlangan bo‘lsa, ingliz tilida u ancha soddalashgan.

**Roman va german tillarining o‘xshash jihatlari**

Roman va german tillarining eng asosiy o‘xshashligi shundaki, ular hind-yevropa tillar oilasiga mansub. Shu sababli ularning ayrim qadimiy so‘z ildizlari, grammatik kategoriyalari va tarixiy rivojlanish tamoyillarida umumiylik mavjud. Masalan, sonlar, qarindoshlik nomlari, ayrim asosiy fe’llar va kundalik hayotga oid qadimiy so‘zlarda umumiy ildizlar kuzatiladi.

Ikkinchi o‘xshashlik shundaki, roman va german tillarining ko‘pchiligida artikl tizimi mavjud. Masalan, ingliz tilida “the” va “a/an”, nemis tilida “der, die, das”, fransuz tilida “le, la”, ispan tilida “el, la” kabi artikllar mavjud. Artikllar otning aniqlik yoki noaniqligini, ayrim tillarda esa jins va sonini bildiradi.

Uchinchi o‘xshashlik — fe’l zamonlari tizimining rivojlanganligidir. Ingliz, nemis, fransuz, ispan va italyan tillarida fe’llar zamon, shaxs, mayl va nisbatga ko‘ra turli shakllarga ega. Bunda har bir til o‘ziga xos shakllanish tizimiga ega bo‘lsa-da, umumiy kommunikativ vazifa o‘xshashdir.

To‘rtinchi o‘xshashlik — bu tillarning ko‘pchiligida xalqaro terminologiyaning keng tarqalganidir. Ilm-fan, texnika, tibbiyot, siyosat, iqtisodiyot va madaniyat sohalarida lotin, yunon, fransuz va ingliz manbalaridan olingan ko‘plab terminlar mavjud. Shu bois roman va german tillari xalqaro ilmiy aloqalarda muhim vosita hisoblanadi.

Beshinchi o‘xshashlik — bu tillarning yozuv tizimi asosan lotin alifbosiga asoslanganidir. Ingliz, nemis, fransuz, ispan, italyan, portugal, niderland, shved kabi tillar lotin yozuvidan foydalanadi. Ayrim harflar, diakritik belgilar va imlo qoidalari farq qilsa-da, yozuv asosining umumiyligi o‘rganish jarayonida ma’lum qulaylik yaratadi.

**Roman va german tillarining farqli jihatlari**

Roman va german tillari o‘rtasidagi asosiy farq ularning bevosita kelib chiqish manbalaridadir. Roman tillari lotin tili asosida shakllangan, german tillari esa qadimgi german tillaridan kelib chiqqan. Shu sababli ularning lug‘at tarkibi, tovush tizimi va grammatik qurilishida sezilarli farqlar mavjud.

Fonetik jihatdan roman tillari odatda yumshoqroq talaffuz, unli tovushlarning ravonligi va bo‘g‘inlarning ochiqligi bilan ajralib turadi. Masalan, italyan va ispan tillarida unlilar aniq talaffuz qilinadi. German tillarida esa undoshlar tizimi murakkabroq, urg‘u kuchliroq va ayrim tovushlar keskinroq

bo‘lishi mumkin. Nemis tilidagi “ch”, “sch”, “z” tovushlari yoki ingliz tilidagi “th” tovushi bunga misol bo‘la oladi.

Grammatik jihatdan roman tillarida otlarning jins kategoriyasi odatda ikki jinsga — erkak va ayol jinsiga asoslanadi. Nemis tilida esa uch jins mavjud: erkak, ayol va o‘rta jins. Ingliz tilida grammatik jins deyarli yo‘qolgan, lekin tabiiy jins ma’nosi saqlangan.

Fe’l tizimida ham farqlar mavjud. Roman tillarida fe’llarning shaxs va son bo‘yicha tuslanishi juda rivojlangan. Masalan, ispan va italyan tillarida fe’l shaklining o‘zi ko‘pincha egani anglatib turadi. Ingliz tilida esa fe’l tuslanishi ancha soddalashgan va gapda ega ko‘pincha majburiy bo‘ladi. Nemis tilida fe’l gapda ma’lum qat’iy o‘rin egallaydi, ayniqsa, ergash gaplarda fe’lning oxirga o‘tishi muhim sintaktik xususiyat hisoblanadi.

Leksik jihatdan ingliz tili roman va german tillari o‘rtasida qiziqarli o‘rin tutadi. Ingliz tili kelib chiqishiga ko‘ra german tili bo‘lsa-da, tarixiy jarayonlar, ayniqsa normanlar istilosi natijasida fransuz va lotin tillaridan juda ko‘p so‘zlarni qabul qilgan. Shu sababli ingliz tilida german ildizli so‘zlar bilan bir qatorda roman manbali leksika ham juda ko‘p.

**Ingliz tilining roman va german tillari orasidagi o‘rni**

Ingliz tili german tillari guruhiga kiradi, lekin uning lug‘at tarkibida roman tillari, ayniqsa fransuz va lotin tili ta’siri juda kuchli. Masalan, kundalik nutqda ishlatiladigan “house”, “water”, “mother”, “father”, “go”, “come” kabi so‘zlar german ildizlariga ega. Biroq ilmiy, huquqiy, siyosiy va madaniy sohalarda “government”, “education”, “nation”, “justice”, “culture”, “information” kabi ko‘plab roman manbali so‘zlar ishlatiladi.

Bu holat ingliz tilini o‘rganishda ikki tomonlama xususiyat yaratadi. Bir tomondan, ingliz tili grammatik jihatdan ko‘plab german belgilarini saqlagan. Ikkinchi tomondan, uning leksik boyligi roman tillari bilan kuchli aloqador. Shu sababli ingliz tili roman va german tillarini qiyosiy o‘rganishda alohida ahamiyatga ega.

**Qiyosiy o‘rganishning ahamiyati**

Roman va german tillarini qiyosiy o‘rganish tilshunoslik, tarjimashunoslik va chet tillarini o‘qitish metodikasi uchun muhimdir. Qiyosiy yondashuv orqali tillarning umumiy va farqli jihatlari aniqlanadi, bu esa til o‘rganish jarayonini yengillashtiradi.

Masalan, ingliz tilini bilgan talaba nemis tilidagi ayrim so‘z va grammatik shakllarni osonroq tushunishi mumkin. Fransuz yoki ispan tilini bilgan talaba esa boshqa roman tillaridagi ko‘plab so‘zlarni osonroq anglaydi. Shu bilan birga, soxta o‘xshashliklar, ya’ni shaklan o‘xshash, ammo ma’nosi boshqa bo‘lgan so‘zlarga ehtiyotkorlik bilan yondashish kerak.

Tarjimashunoslikda ham roman va german tillarining farqlarini bilish muhim. Chunki gap tuzilishi, terminologiya, so‘z tartibi, uslubiy vositalar va madaniy realiyalar tarjimada alohida yondashuvni talab qiladi.

## Xulosa

Xulosa qilib aytganda, roman va german tillari hind-yevropa tillar oilasining muhim tarmoqlaridan hisoblanadi. Roman tillari lotin tili asosida, german tillari esa qadimgi german qabilalari tillari asosida shakllangan. Ular umumiy hind-yevropa ildizlariga ega bo‘lgani sababli ayrim leksik va grammatik o‘xshashliklarga ega, biroq tarixiy taraqqiyot jarayonida o‘ziga xos fonetik, grammatik va leksik tizimlarni hosil qilgan.

Roman tillariga fransuz, italyan, ispan, portugal, rumin kabi tillar kiradi. German tillariga esa ingliz, nemis, niderland, shved, norveg, dan va boshqa tillar mansub. Ushbu tillarning qiyosiy tahlili til o‘rganish, tarjima, madaniyatlararo muloqot va umumiy tilshunoslik uchun katta ahamiyatga ega.

Roman va german tillarini o‘rganish nafaqat grammatik yoki leksik bilimlarni kengaytiradi, balki Yevropa xalqlarining tarixi, madaniyati, adabiyoti va tafakkur tarzini chuqurroq anglashga ham yordam beradi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Baldi P. An Introduction to the Indo-European Languages. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1983.

[2] Beekes R. Comparative Indo-European Linguistics. Amsterdam: John Benjamins, 2011.

[3] Campbell L. Historical Linguistics: An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013.

[4] Comrie B. The World’s Major Languages. London: Routledge, 2018.

[5] Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

[6] Fortson B. Indo-European Language and Culture. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.

[7] Hogg R., Denison D. A History of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

[8] Posner R. The Romance Languages. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

[9] Robinson O. W. Old English and Its Closest Relatives. Stanford: Stanford University Press, 1992.

[10] Ringe D. From Proto-Indo-European to Proto-Germanic. Oxford: Oxford University Press, 2006.